

EUROPEISK DEKLARATION OM ÄLDRES RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER DÅ DE ÄR I BEHOV AV VÅRD OCH OMSORG¹

SLUTDOKUMENT

Maj 2010

Denna deklaration har utvecklats gemensamt av följande partner:

Europeiska partner:

- AGE Platform Europe, projektkoordinator
- EDE – European Association for Directors of Residential Homes for the Elderly

Nationella partner:

- ANBO (NL)
- BIVA (Tyskland)
- Commune de St Josse (BE)
- Fondation nationale de Gérontologie (FR),
- FIPAC (IT)
- 50+ Hellas (Grekland)
- Mestna Zveza Upokojencev (MZU, SI)
- NIACE (UK)
- Swedish Association of Senior Citizens (SPF, SE)
- ZIVOT 90 (CZ)

**med stöd av European DAPHNE III-programmet som har till syfte att förebygga och bekämpa
våld mot barn, ungdomar och kvinnor och att skydda offer och utsatta grupper**

¹ Detta är en svensk översättning av den europeiska deklarationen som på några ställen inte har kunnat ta exakt hänsyn till den svenska lagstiftningen. (SPF:s kommentar)

INLEDNING

Mänsklig värdighet är okränkbar. Ålder och hjälpbehov får inte vara grund för inskränkningar i de omistliga mänskliga rättigheter och den medborgerliga frihet som är erkänd internationell norm och som ingår i demokratiska författningar. Alla, oavsett kön, ålder eller hjälpbehov har rätt att åtnjuta dessa rättigheter och friheter och alla har rätt att försvara sina mänskliga och medborgerliga rättigheter.

Den Europeiska unionen erkänner och respekterar äldre människors rätt att leva ett värdigt och oberoende liv och att kunna delta i det sociala och kulturella livet, trots att äldre oftare kan bli beroende av andra för sin omvårdnad.² Alla begränsningar av dessa rättigheter måste, om de orsakas av ålder och beroende, baseras på tydliga juridiska grunder och transparenta juridiska processer. De ska vara proportionerliga och möjliga att ompröva och ska framför allt ta hänsyn till den berördes bästa. Åsidosättande av och förakt inför dessa rättigheter ska betraktas som oacceptabelt. Medlemsstaterna bör utveckla handlingsätt som främjar dessa rättigheter i hemmet och i vårdinstitutioner samt stödja individer i att hävda dem.

Genom att föreslå en europeisk deklaration "om rättigheter och skyldigheter för äldre som är i behov av vård och omsorg" inom ramverket för DAPHNE III-programmet mot övergrepp mot äldre, vill partnererna i EUSTACEA initiera en diskussion inom EU-medlemsländerna om hur man bäst erkänner och bekräftar de mest sårbara äldre människornas rättigheter. Deras mål är att ge de äldre en röst och att säkerställa att de hörs av hela samhället.

AGE betonar att ökande ålder inte innebär att personens rättigheter, skyldigheter och ansvar minskar, men en person kan befinna sig i ett permanent eller temporärt tillstånd av oförmåga och inte kunna tillvarata sina egna rättigheter.

Deklarationen hävdar att den stora majoriteten av svaga och sårbara äldre människor är kvinnor: Två av tre personer över 80 år i Europa är kvinnor. Fler än en tredjedel av dem lider av Alzheimers sjukdom eller demens, vilket gör dem ännu mer utsatta för övergrepp.

Vård och omsorg, inklusive förebyggande och tidig behandling, bör inte ses som en kostnad utan som en investering som gynnar alla åldersgrupper. EU:s hälso-, vård- och omsorgstjänster borde baseras på solidaritet mellan generationer och reflektera kraven i Lissabonavtalet som säger att EU *"ska bekämpa socialt utanförskap och diskriminering samt främja social rättvisa och skydd, lika för kvinnor och män, solidaritet mellan generationer och skydd av barnets rättigheter"*.

Tillfällen av beroendeförhållanden och sårbarhet är komplexa: de äldre själva, deras familjer och anställda och frivilliga vårdgivare ska respektera de fastställda rättigheterna. Deklarationen syftar till att göra det möjligt för alla att underlätta de äldres tillgång till deras fundamentala rättigheter.

Målet för deklarationen är att fullfölja och stödja de deklarationer och andra åtgärder som redan har implementerats i vissa länder i EU, inte att ersätta dem. Deklarationen strävar också efter att skapa medvetenhet hos en bredare allmänhet, att poängtera de rättigheter som ett allt större antal personer

² Charter of fundamental rights of EU, art. 25

som mottar vård- och omsorg har samt att skapa bättre rutiner i medlemsstaterna och utanför EU. Dessa rättigheter respekteras inte fullt ut idag men vår ambition är att se till att så sker.

På detta sätt strävar deklarationen efter att bli ett referensdokument som anger de fundamentala principer och rättigheter som krävs för välbefinnandet hos dem som är beroende av andra för stöd och vård på grund av ålder, sjukdom eller handikapp.

En medföljande guide kompletterar och förtydligar deklarationen. Den utgör en integrerad del av deklarationen och illustrerar den med talrika exempel och initiativ som angetts av de organisationer som deltagit i dess uppkomst. Denna guide bör hjälpa alla aktörer att känna sig delaktiga i de principer som fastställts i deklarationen och att anpassa den till sina nationella eller lokala förhållanden.

ARTIKEL 1

RÄTT TILL VÄRDIGHET, FYSISKT OCH PSYKISKT VÄLBEFINNANDE, FRIHET OCH TRYGGHET

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KAN BLI BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD, HAR DU FORTFARANDE SAMMA RÄTT TILL RESPEKT FÖR DIN MÄNSKLIGA VÄRDIGHET, DITT FYSISKA OCH PSYKISKA VÄLBEFINNANDE SAMT FRIHET OCH TRYGGHET.

SPECIELLT HAR DU RÄTT TILL:

- 1.1 respekt för din mänskliga värdighet och din välfärd, oavsett ålder, ras, hudfärg, nationellt eller socialt ursprung, ekonomiska tillgångar, tro, sexuell orientering eller identitet samt graden av vård och hjälp du behöver.
- 1.2 respekt för och skydd av din fysiska, sexuella, psykologiska, emotionella, ekonomiska och materiella välfärd.

FYSISKT VÄLBEFINNANDE

- 1.2.1 respekt för och skydd av ditt fysiska välbefinnande och skydd mot alla former av fysiska övergrepp, bland annat: misshandel och försummelse, undernäring och uttorkning, utmattning, överhettning eller nedkylning samt alla fysiska sjukdomar som kan förhindras.
- 1.2.2 skydd mot alla former av sexuella övergrepp och misshandel.

PSYKISKT OCH EMOTIONELLT VÄLBEFINNANDE

- 1.2.3 respekt för och skydd av ditt psykologiska och emotionella välbefinnande och skydd mot alla former av psykiska eller emotionella övergrepp eller misshandel.
- 1.2.4 att förvänta dig att andra inte med vilje får dig att må dåligt, bli upprörd eller känna dig nere eller deprimerad.
- 1.2.5 att vara skyddad mot alla försök att skilja dig från en annan person som du önskar vara tillsammans med.

EKONOMISK OCH MATERIELL TRYGGHET

- 1.2.6 skydd mot alla former av ekonomiska och materiella övergrepp.
- 1.2.7 att förvänta dig att de som ser till dina ekonomiska och materiella tillgångar gör det i ditt intresse, om du inte klarar av det själv.

1.2.8 att behålla dina personliga ägodelar tills du av egen vilja önskar lämna bort dem eller till din död. Du har rätt till skydd mot att tvingas ändra ditt testamente eller att avstå ekonomiska eller materiella tillgångar som rätteligen är dina.

SKYDD MOT VANVÅRD

1.2.9 skydd mot alla felbehandlingar med läkemedel eller andra medicinska behandlingsmetoder, misshandel och försummelse, bland annat: olämplig, onödig eller överdriven medicinsk behandling eller läkemedelsbruk eller vägran att behandla.

FÖRSUMMELSE

1.2.10 skydd mot försummelse och avsaknad av omsorg vid tillhandahållande av stöd, vård eller behandling.

1.3 skydd mot hot av alla slag. Du ska kunna känna dig säker och trygg i din omgivning och med människorna omkring dig.

1.4 tillgång till social trygghet och omsorg.

ARTIKEL 2. RÄTT TILL SJÄLVBESTÄMMANDE

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KAN BLI BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD, HAR DU FORTFARANDE SAMMA RÄTT ATT GÖRA DINA EGNA LIVSVAL OCH RÄTT TILL RESPEKT FÖR DIN FRIA VILJA. DENNA RÄTT UTSTRÄCKER SIG TILL EN LÄMPLIG TREDJE PART³ UTSEDD AV DIG.

Valfrihet

- 2.1** Du har rätt att leva ett liv som är så självvalt och självständigt som din fysiska och psykiska förmåga medger och du har rätt att få råd och stöd för att kunna göra det.
- 2.2** Du har rätt att förvänta dig att dina åsikter, önskingar och val respekteras av din omgivning även om du inte kan kommunicera väluttalat. Du har rätt att bli konsulterad och delta i alla beslutsprocesser som påverkar dig. Du har rätt att välja ett ställe att bo på som är anpassat till dina behov, antingen i ditt eget hem eller i formella vård- och omsorgsboenden.
- 2.3** Du har rätt att behålla kontrollen över din egendom och dina inkomster och att sköta dina egna ekonomiska och juridiska kontakter med myndigheter. Du bör få den hjälp som du behöver för att göra detta.

Stöd för beslutsfattande

- 2.4** Du har rätt att utse en lämplig tredje part som kan fatta beslut och representera dig.
- 2.5** Du har rätt att be om ett andra läkarutlåtande om din hälsosituation innan en medicinsk behandling påbörjas.
- 2.6** Du har rätt att få tillräcklig tid till att fundera över dina beslut noga, att få tillgång till relevanta dokument och att göra dina egna val efter att ha mottagit oberoende information, råd och vägledning.
- 2.7** I den händelse att du inte kan fatta beslut själv eller uttrycka dig vid ett senare tillfälle, har du rätt att i förväg lämna instruktioner avseende beslut i samband med din vård, som kan framföras av lämplig tredje part. Dina önskemål ska alltid respekteras även när de kommuniceras ickeverbalt eller via en tredje part utsedd av dig.

Inskränkningar i ditt självbestämmande

- 2.8** Du får inte utsättas för någon form av fysiskt eller psykiskt tvång, såvida det inte är en tvungen åtgärd med tanke på risken för potentiell skada. I sådant fall ska det fastställas att det är för ditt eget bästa med en transparent och oberoende verifierbar process som kan upphävas. Bedömningen av nivån på din psykiska förmåga att fatta beslut är varken absolut eller varaktig och ska utvärderas regelbundet.

³ Med *tredje part* menas en närstående (nära anhörig) eller god man.

ARTIKEL 3. RÄTT TILL PRIVATLIV

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTTEN TILL RESPEKT FÖR, OCH SKYDD AV, DITT PRIVATLIV OCH DIN INTIMSFÄR.

Rätt till privatliv

- 3.1 Du har rätt till respekt för ditt behov av privatliv. Du bör ha möjlighet till tid och utrymme på egen hand, eller tillsammans med en person du väljer, om du önskar det.
- 3.2 Ditt personliga utrymme ska behandlas med respekt oavsett var du bor och mängden vård och hjälp som du behöver. Det ska vara målet för alla som är engagerade i din hjälp, vård och behandling att undvika alla begränsningar av din privata sfär eller respekten för din rätt till intima relationer.
- 3.3 Respekten för ditt privatliv återspeglas även i den omtanke som ges din känsla för anständighet. Du har rätt att behandlas med hänsyn och takt av dina vårdgivare.

Rätten till privat information och kommunikation

- 3.4 Du har rätt till privat korrespondens. Dina brev eller din e-post får inte tas emot, öppnas eller läsas av någon annan utan ditt godkännande. Du har rätt att ringa och ta emot samtal utan åhörare.
- 3.5 Din rätt till privatliv ska även återspeglas i konfidentiell hantering av dina data och dokument. Dina persondata är skyddade av lagen.
- 3.6 Du har rätt att förvänta dig att diskussioner om ditt hälsotillstånd, din vård och din behandling – oavsett om de äger rum med dig eller inte – hanteras med hänsyn och takt och med respekt för ditt privatliv.

ARTIKEL 4.

RÄTT TILL SKRÄDDARSYDD VÅRD AV HÖG KVALITET

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTTEN TILL HÄLSOFRÄMJANDE VÅRD, STÖD OCH BEHANDLING AV HÖG KVALITET SOM ÄR SKRÄDDARSYDD EFTER DINA PERSONLIGA BEHOV OCH ÖNSKEMÅL.

Vårdens kvalitet

- 4.1 Du har rätt att få hälso- och sjukvård samt omsorg av hög kvalitet, i rätt tid och till överkomligt pris, som är anpassade till dina individuella behov och önskemål utan någon form av diskriminering.
- 4.2 Du har rätt att vårdas av människor med nödvändiga kunskaper och lämpliga resurser för att uppfylla dina behov av stöd, vård och behandling. Oavsett om du vårdas av professionella, familjemedlemmar eller andra betrodda personer, bör de ha mottagit - och bör även fortsättningsvis motta de tekniska och ekonomiska resurser samt den specialutbildning och handledning som krävs för att ge dem det stöd de behöver.
- 4.3 Du bör söka avlastningslösningar för att ge dem som ger dig den dagliga vården och omsorgen nödvändiga avbrott, så att de kan ha ett eget privatliv och därmed öka kvaliteten på den vård de ger dig.
- 4.4 Du har rätt att åtnjuta åtgärder som förhindrar försämring av, eller medför en förbättring av, ditt hälsotillstånd och främjar ditt oberoende i största möjliga omfattning.
- 4.5 Du har rätt att förvänta dig att alla individer, institutioner och yrkesgrupper som vårdar, stöder och behandlar dig ska kommunicera och samarbeta med varandra och nära samordna de tjänster som de tillhandahåller för att säkerställa att det sker i ditt bästa intresse.
- 4.6 Du har rätt att få hjälp med dina dagliga behov i tid.

Skräddarsydd vård

- 4.7 Om och när du skrivs in på ett äldreboende ska villkor och kostnader för boendet anges i ett explicit kontrakt. Informationen om dina rättigheter och dina skyldigheter ska vara tydlig och transparent. Du har rätt att få rådgivning före och vid tidpunkten för inskrivning.
- 4.8 Du har rätt att röra dig fritt inom anläggningen. Du har rätt att få stöd och uppmuntran för din rörelsefrihet.
- 4.9 Du har rätt att förvänta dig att hänsyn tas till de aspekter av din bakgrund och tidigare livsstil som är viktiga för dig.

ARTIKEL 5.

RÄTT TILL PERSONLIG INFORMATION, RÅDGIVNING OCH INFORMERAT SAMTYCKE.

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTT ATT SÖKA OCH MOTTA PERSONLIG INFORMATION OCH RÅDGIVNING OM ALLA DE ALTERNATIV SOM FINNS TILLGÄNGLIGA FÖR DIN VÅRD, DITT STÖD OCH DIN BEHANDLING FÖR ATT DU SKA KUNNA FATTA VÄLINFORMERADE BESLUT.

Rätten att ta del av persondata och personlig information

- 5.1 Du har rätt till information om ditt hälsotillstånd och tillgängliga behandlings- och vårdalternativ. Denna ska omfatta information och råd avseende chanser för framgång eller risk för misslyckande, nytta och risker med läkemedelsbehandling, undersökningar eller andra medicinska åtgärder för din fysiska eller psykiska hälsa och ditt dagliga liv, samt tillgängliga alternativ.
- 5.2 Du och en tredje part utsedd av dig har även i fortsättningen rätt att få tillgång till dina personliga medicinska data och att begära att få se alla dokument som är relevanta för din hälsa.
- 5.3 Din rätt att vägra ta del av information ska också respekteras.
- 5.4 Du har rätt att få information om alla möjliga fritidsaktiviteter, bostadsanpassningar och andra vård- och omsorgsinsatser som du skulle kunna få oavsett kostnader. Du ska kunna bestämma vilka du har råd med och du ska få all nödvändig information för att kunna fatta ett välinformerat beslut.

Välinformerat godkännande och rådgivning

- 5.5 Ditt informerade samtycke, eller motsvarande från lämplig tredje part som du utsett, ska inhämtas beträffande beslut om all vård och behandling, liksom vid deltagande i forskningsprojekt eller medicinska försök.
- 5.6 Du har rätt till juridisk rådgivning, representation och försvar. Rättshjälp ska tillhandahållas om du saknar ekonomiska resurser.
- 5.7 Att tilltalas öppet, taktfullt och i termer som du förstår ingår i din informationsrätt och i din rätt att ge informerat samtycke.
- 5.8 Du eller en person som du utser har rätt att i tid motta tydlig och fullständig information avseende alla tjänster som finns tillgängliga för dig. Informationen ska omfatta respektive kostnader och alternativ för anpassning till dina behov.
- 5.9 Före tecknande eller ändring av avtal eller kontrakt för hemvård, äldreboende eller andra tjänster har du rätt till fullständig information och rådgivning avseende innehållet och

möjligheterna till framtida ändringar i avtalet, bland annat av tjänster och avgifter.
Informationen om dina rättigheter och dina skyldigheter ska vara tydlig och transparent.

ARTIKEL 6.

RÄTT TILL KOMMUNIKATION, DELAKTIGHET I SAMHÄLLSLIVET OCH KULTURELLA AKTIVITETER

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTTEN ATT UMGÅS MED ANDRA SAMT ATT DELTA I SAMHÄLLSLIVET, LIVSLÅNGT LÄRANDE OCH KULTURELLA AKTIVITETER.

- 6.1 Du ska göras medveten om och ges möjlighet att frivilligt delta i samhällslivet i enlighet med dina intressen och din förmåga i andan av solidaritet mellan generationer. Du har också rätt att få möjlighet att utföra betalt eller ideellt arbete och delta i livslångt lärande.
- 6.2 Du har även rätt till allt stöd som behövs för att göra det möjligt för dig att kommunicera. Du har rätt att få dina kommunikationsbehov och -förväntningar tillgodosedda, oavsett hur de uttrycks.
- 6.3 Du har rätt röra dig fritt för att ägna dig åt dina intressen och aktiviteter. Om din rörelseförmåga är försämrad, har du rätt till assistans i detta avseende.
- 6.4 Du har rätt till lika tillgång till ny teknik samt till utbildning och stöd i användningen av denna.
- 6.5 Du har rätt att fortsätta att utöva alla dina medborgerliga rättigheter, inklusive rätten att delta i politiska val och vid behov erhålla opartisk hjälp till detta. Din rätt till valfrihet ska respekteras och tystnadsplikt avseende din röst ska gälla för den person som hjälper dig.

ARTIKEL 7.

RÄTT TILL YTTRANDEFRIHET SAMT TANKE- OCH TROSFRIHET: TRO, KULTUR OCH RELIGION

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTTEN ATT LEVA ENLIGT DINA ÖVERTYGELSER, DIN TRO OCH DINA VÄRDERINGAR.

- 7.1 Du har rätt till respekt för dina värderingar och åsikter, din livsfilosofi och/eller religiösa frihet oavsett om dessa värderingar delas av de personer som hjälper dig.
- 7.2 Du har rätt att praktisera och följa din religion eller andliga övertygelse. Du har även rätt att få andlig eller religiös vård och ledning av representanter för din tro eller övertygelse om du önskar. Du har rätt att vägra delta i religiösa aktiviteter och att avvisa kontakter från representanter för religioner, övertygelser eller livsfilosofier.
- 7.3 Alla har, oberoende av kulturell bakgrund, religiösa värderingar eller tro, lika rätt till respekt och ömsesidig tolerans.
- 7.4 Du har rätt att skapa en förening, gå med i en grupp och på samma sätt rätt att vägra gå med.
- 7.5 Du har rätt att utveckla din politiska och sociala uppfattning och övertygelse samt att vidga dina kunskaper i detta avseende.
- 7.6 Du har rätt att avböja alla oönskade ideologiska, politiska och religiösa påtryckningar och du har rätt att be att bli skyddad från detta.

ARTIKEL 8.

RÄTT TILL PALLIATIV VÅRD OCH STÖD, SAMT RESPEKT OCH VÄRDIGHET I LIVETS SLUTSKEDE

DU HAR RÄTT ATT DÖ VÄRDIGT UNDER OMSTÄNDIGHETER SOM SAMMANFALLER MED DINA ÖNSKEMÅL OCH INOM DE BEGRÄNSNINGAR SOM ANGES I DEN NATIONELLA LAGSTIFTNINGEN I DET LAND DÄR DU BOR.

- 8.1 Du har rätt till medmänsklig hjälp och palliativ vård när du når livets slutskede tills döden inträffar. Du har rätt till åtgärder som lindrar smärtan och andra plågsamma symptom.
- 8.2 Du har rätt att förvänta dig att allt görs som är möjligt för att göra döendet värdigt och uthärdligt. De som behandlar och ledsagar dig vid detta tillfälle ska respektera dina önskemål och uppfylla dem när det är möjligt.
- 8.3 Du har rätt att förvänta dig att medicinsk personal och vårdpersonal som är engagerade i din vård vid livets slutskede även ska ge stöd till dig närstående personer eller andra betrodda personer i enlighet med dina önskemål. Din rätt att utesluta vissa personer ska också respekteras.
- 8.4 Du har rätt att bestämma om och i vilken omfattning behandling, inklusive livsuppehållande åtgärder, ska initieras eller fortsättas. Dina tidigare givna instruktioner ska respekteras om du inte längre bedöms vara beslutsförmögen.
- 8.5 Ingen får vidta åtgärder som syftar till att leda till din död, utom om de är godkända av nationell lagstiftning⁴ i det land där du bor och du har givit sådana uttryckliga instruktioner.
- 8.6 I den händelse att du inte själv kan uttrycka dig, måste dina tidigare lämnade instruktioner avseende beslut om vården i livets slutskede uppfyllas inom gränserna för den nationella lagstiftningen i landet där du bor.
- 8.7 Du har rätt till respekt och efterlevnad av din religiösa tro och önsknings som du uttryckt under din levnad om arrangemang för vård och skötsel av din kropp efter döden.

⁴ Lagarna som reglerar åtgärder vid livets slutskede varierar från land till land.

ARTIKEL 9.

RÄTT TILL UPPRÄTTELSE

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD HAR DU FORTFARANDE RÄTTEN TILL UPPRÄTTELSE VID VÅLD, ÖVERGREPP OCH FÖRSUMMELSE.

- 9.1 Du har rätt till stöd eller att vägra ta emot stöd när du befinner dig i en situation med våld och övergrepp oavsett om du får vård på boende eller hemma.
- 9.2 Du har rätt att förvänta dig att vårdpersonalen är utbildad i att se tecken på våld och övergrepp och agerar för att skydda dig från fortsatt misshandel.
- 9.3 Du har rätt att bli informerad om kanalerna via vilka du kan rapportera våld och övergrepp. Du har rätt att rapportera våld och övergrepp utan fruktan för negativa återverkningar och att förvänta dig att myndigheterna reagerar lämpligt när du rapporterar. Denna rättighet gäller även din omgivning, speciellt dem som ansvarar för din vård och hjälp.
- 9.4 Du har rätt att förvänta dig skydd mot den påstådda situationen av våld och övergrepp när du lämnar ett klagomål fram till dess att fallet är fullständigt utrett; detta ska inte kräva ett byte av boende om det är mot dina önskemål.
- 9.5 Du har rätt till behandling för att kunna återhämta dig helt från det fysiska eller psykologiska trauma som du kan ha drabbats av i samband med våldet eller övergreppen. Du måste ges tid att återhämta dig i din egen takt.

ARTIKEL 10

DINA SKYLDIGHETER – DITT ANSVAR

NÄR DU BLIR ÄLDRE OCH KANSKE BLIR BEROENDE AV ANDRA FÖR STÖD OCH OMVÅRDNAD, BÖR DU:

- 10.1 respektera de rättigheter och behov som andra människor som bor eller arbetar i din omgivning har och respektera de allmänna intressena i den gemenskap du lever i; dina rättigheter och friheter får endast begränsas av nödvändigheten av att respektera motsvarande rättigheter för andra medlemmar i gemenskapen.
- 10.2 respektera personalens och vårdarnas rätt att behandlas med hövlighet och att arbeta i en miljö fri från trakasserier och övergrepp;
- 10.3 planera för din framtid och ta ansvar för följderna av ditt handlande eller din brist på handlande, för dina vårdare och släktingar, i enlighet med landets lagstiftning. Detta innefattar:
 - 10.3.1 att utse en lämplig tredje part som kan fatta beslut och representera dig.
 - 10.3.2 att i förväg lämna instruktioner med uppgifter om val avseende hälsa och välfärd inklusive vård och behandling under din levnad och i livets slutskede, liksom anvisningar för dina egendomar och ekonomiska affärer. Om du inte kan göra detta har dina närmaste anhöriga eller en av dig utsedd person skyldighet att fatta beslut för din del och därvid respektera dina önskemål i möjligaste mån.
- 10.4 informera relevanta myndigheter och människorna omkring dig om våld, övergrepp, eller försummelse som du upplever eller bevittnar.